

Lietuvos TSR kultūros ministerija
Mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba

E. Jovaiša

1975 metų Raudonėnų k. (Jurbarko raj.)
Plokštinio kapinyno tyrinėjimo

ATASKAITA

Vilnius, 1977

1. Žinios apie kapinyną

Raudonėnų kaimo (Jurbarko raj.) plokštinio kapinyno nerandame pažymėto P.Tarasenos sudarytame Lietuvos archeologijos žemėlapyje¹. Pirmosios žinios apie šį kapinyną mus pasiekia iš 1936 metų². Tuometinė valstybės archeologijos komisija sudarė jo situacijos planelį bei pažymėjo žemėlapyje³. Paaiškėjo, kad vietos gyventojai jau nuo seno vėjo pustomuose smėlynuose rasdavę arklių kaulų, geležinių ir žalvarinių dirbinių (balno kilpų, žąslų, įvijų). Minima, kad buvo randami ir sudegintų mirusių žmonių palaikai. Tačiau palikta žinutė apie degintinius kapus taip ir liko paskutinė. Vėlesniu žvalgymų ir tyrinėjimų metu duomenų apie degintinius žmonių kapus nerasta. 1936 metų kapinyno nuotraukose matosi stipriai sužaloto kapinyno vaizdas: nemaža jo dalis buvo sunaikinta, įrengus smėlio karjerą.

Pokario metais kapinyną lankė Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos instituto⁴ ir Lietuvos TSR kultūros ministerijos Mokslinės metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos⁵ archeologai. Ekspedicijų dienoraščiuose pažymima, kad, toliau naudojant karjerą, kapinynas palaipsniui niokojamas, ir jau 1972 metais jo likę 10-20%. Tuo tarpu atsitiktiniai radiniai iš šio kapinyno papildydavo respublikos muziejų fondus. Antai, Kauno valstybinis Istorijos muziejus 1962 metais gavo žalvarinę įviją (Inv. Nr. 877) ir dvi geležines diržo sagtis (Inv. Nr. 875, 876), o Lietuvos TSR valstybinis Istorijos-etnografijos muziejus po 1972 metų žvalgomosios ekspedicijos įsigijo 4 geležines balno kilpas (AR 530:1-4), 2 geležinius žąslus (AR 530:5,6) ir 1 žalvarinę įviją (AR 530:7). Turimi radiniai ir žvalgomųjų ekspedicijų medžiaga parodė, kad Raudonėnuose yra I m.e. tūkstantmečio pabaigos – II m.e. tūkstantmečio pradžios plokštinis kapinynas su „žirgų kapais“. Siekdama apsaugoti paminklą nuo tolesnio niokojimo, mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba įtraukė jį į Lietuvos TSR vietinės reikšmės archeologijos paminklų sąrašą 191 numeriu. Deja, smėlio karjerą naudojo toliau, ir buvo matyti, kad netolimoje ateityje jis bus sunaikintas.

¹ P. Tarasena, Lietuvos archeologijos medžiaga, K., 1928.

² Valstybės archeologijos komisija, byla 9, p. 16-26.

³ Ten pat, p. 23,24

⁴ Lietuvos TSR MA istorijos instituto archeologinės žvalgomosios ekspedicijos ataskaita, V., 1960. p. 23.

⁵ R. Olišauskas, Lietuvos TSR kultūros ministerijos Mokslinės metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos archeologinės žvalgomosios ekspedicijos po Jurbarko rajoną ataskaita, V., 1972, p. 10.

2. Tyrinėjimų istorija

Raudonėnų kaimo plokštinis kapinynas yra išsidėstęs dešiniojo Nemuno kranto aukštumoje, apie 2 km į V nuo Raudonės miestelio, 0,2 km į šiaurę nuo kelio Kaunas – Jurbarkas. Jam įrengti panaudotas nemažas, 180x100 m, žemės plotas, kuris ŠV, Š ir ŠR dalyse baigiasi šlaitu į Pjaunio upelio slėnį, o likusiose dalyse išlikęs 1-2 m aukščiau aplinkinio žemės paviršiaus (žr. situacijos planą). P ir PV dalyse kapinynas ribojasi su veikiančiomis Raudonėnų kapinėmis.

1974 metų lapkričio mėnesį atvykus į vietą, teko konstatuoti, kad pagrindinė kapinyno dalis, kurioje buvo įrengtas smėlio karjeras, sunaikinta. Smėlio karjero Š dalyje ŠV-PR kryptimi ir V dalyje padarytos dvi perkastos patvirtino ankstesnį sprendimą. Nežymi kapinyno dalis išliko P ir PV jo dalyje esančiose veikiančiose kapinėse. Mat, apie 1965 metus, plečiant kapinių plotą, Š jos tvora buvo perkelta toliau, ir taip į veikiančias kapines pateko nedidelis kapinyno ruoželis.

Šiaurinėje veikiančių kapinių dalyje, prie mažųjų vartelių, R-V kryptimi buvo iškasta 10x1 m perkasa. V perkastos dalyje atsidengė žirgo kapas.

Žirgo kapas Nr. 1

1,40 m gylyje nuo žemės paviršiaus atsidengė žirgo kapas. Kapo duobės kontūrai iš aplinkinės žemės neišsiskyrė. Žirgo griaučiai labai sunykę. Išliko kaukolė ir priekinių galūnių kaulai. Sprendžiant iš rastųjų griaučių, žirgas buvęs palaidotas pietryčių kryptimi, ant šono, sulenktomis priekinėmis kojomis.

Nasruose rasti geležiniai dvinariai žąslai su apskritomis grandimis galuose. Galvos srityje – 11 žalvarinių ornamentuotų žirgo karčių įvijų ir dvigubo nupjauto kūgio formos gintarinis karolis.

Rastasis žirgo kapas parodė, kad likusiame kapinyne dar galimi žirgų kapai. Tuo tarpu kapų duobės naujiems palaidojimams turėjo neišvengiamai sunaikinti kapinyną. Suderinus tyrinėjimų finansavimo klausimą su Jurbarko rajono DŽDT Vykdomuoju komitetu, kasinėjimai buvo pratęsti 1975 metų birželio 25 – liepos 15 dienomis. Kasinėjimuose dalyvavo MMT archeologų grupės vyr. Mokslinis bendradarbis B. Dakanis, VVU Istorijos fakulteto studentas E. Svetikas. Žemės kasimo darbus atliko Raudonės vidurinės mokyklos moksleiviai.

3. Kasinėjimų būdas

Nedidelė erdvė veikiančiose kapinėse, antkapinių paminklų išsidėstymas diktavo savo sąlygas, planuojant tiriamuosius plotus. Todėl teko atsisakyti planavimo Š-P ar V-R kryptimis. Taikantis prie esamų sąlygų, plotai planuoti 1-2 m atstume nuo žmonių kapų, siekiant ištirti kuo didesnį plotą (vėliau paaiškėjo, kad taip arti planuoti plotus neteisinga, nes biraus smėlio sienos ėmė griūti, ir jas prie kapų reikėjo paremti lentinėmis užtvaramis). Perkasų plotai pasirinkti gana dideli (10x7, 9x8, 10x5 m), norint aiškiau matyti kapų visumą. Plotai I, II planuoti šalia vienas kito, kad, vėliau juos sujungus, gauti ilgesnį skersinį pjūvį ir ištirti susidariusią juostą (žr. situacijos plano detalę).

Atmatuotų plotų viena kraštinė kas metrą žymėta alfabeto didžiosiomis raidėmis, kita skaitmenimis. Nuėmus velėną, plotai išlyginti, siekiant atsekti kapų duobių kontūrus. Vėliau kasta per kastuvą, ir vėl plotai išlyginti. Kadangi tyrinėjimų metu smėlinguose plotuose kapų duobių kontūrų nebuvo matyti, kasta dar per kastuvą. Kai vietomis, 85-90 cm gylyje, nuo žemės paviršiaus, atsidengė juodos žemės ploteliai, toliau visas plotas buvo skutamas. Radus kapus, juos atidengus, aprašius ir kt., žemė toje vietoje tikrinta iki nejudinto grunto, t.y. iki akmeningo molio. Žemėms iš tiriamųjų plotų pašalinti naudoti neštuvai. Tokiu būdu ištirti trys plotai, I (10x7 m), II (9x8 m), III (10x5 m). Iš viso 192 kvadratiniai metrai žemės.

4. Kapų aprašymas (plote I)

Pirmasis tyrinėjimų plotas (10x7 m) išplanuotas ŠV kapinių dalyje. Šioje vietoje žemės reljefas nėra lygus – jis nuolaidus ŠR kryptimi, link galinės kapinių tvoros (žr. I-II plotų pietrytinės sienos pjūvį). Plotas orientuotas iš ŠR į PV. ŠR kraštinė (arčiau dabartinių palaidojimų) kas metrą atžymėta raidėmis A, B, C, D, E, F, G, o PR (link galinės kapinių tvoros) skaitmenimis 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10.

Nuėmus velėną, susidūrėme su baltu smėliu, kuris atrodė vienalytis ir nejudintas. Nesimatė jame ir kapų duobių kontūrų. Pasiekus 0,9 m gylį ties 10 metru, atsidengė juodos žemės sluoksnis. Šis sluoksnis visame plote palaipsniui tęsiasi žemyn link 5 metro, kur jis jau buvo 1,04 m. gylyje. Toliau gana staigiai leidosi žemyn ir ties 3-2 metrų riba, 1,34 m gylyje, baigėsi.

Rastąjį juodos žemės sluoksnį reikia laikyti pirminiu žemės paviršiumi. Jis tęsiasi visame tyrinėtame plote (tame tarpe ir plote II), o už kapinių tvoros, smėlio karjero link, išėjo į paviršių. Visame juodos žemės plote buvo aptinkami smulkūs angliukai, o už kapinių tvoros, smėlio karjero link, išėjo į paviršių. Visame juodos žemės plote buvo aptinkami smulkūs angliukai, o kv. C9, 0,95 m gylyje, rasta lipdyto puodo šukė. Galiausiai, svariausiu to patvirtinimu yra šiame sluoksnyje atidengtieji trys kapai. Virš juodos žemės buvęs balto smėlio sluoksnis, kaip paaiškėjo vėliau, yra ne kas kita, o šimtmečiais supustyto smėlio kopa.

Išvalius perkasą iki viršutinio juodos žemės sluoksnio lygio, kv. A4, B4,5, C5 ir E3,4, F4 atsidengė dvi akmenų grupės. Šių grupių akmenys kyšojo virš juodos žemės sluoksnio. Gilinant plotą ir iškeliant minėtas akmenų grupes, kv. C7,8, D8,9, E8, 5-10 cm žemiau juodos žemės paviršiaus rasta dar viena akmenų grupė. Kv. A4, B4,5, C5 ant pirminio paviršiaus rastieji akmenys buvo be tvarkos išmėtyti. Tuo tarpu likusios dvi akmenų grupės – sąmoningai sudėtos tuščiaavidurio stačiakampio forma. Tyrinėjant toliau, paaiškėjo, kad susidūrėme su iki tol nežinomos konstrukcijos plokštiniais kapais.

Kapas Nr.1

0,95 m gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus ir 5-10 cm žemiau pirminio žemės paviršiaus, kv. C7,8, D8, E8 atsidengė stačiakampio forma sudėtų akmenų eilė, kurios ašis pasisukusi į ŠV 13°. Padarius jos išilginį pjūvį, o vėliau ir visai atidengus, išryškėjo sudėtinga akmenų konstrukcija. Tuščiaaviduris stačiakampio formos akmenų statinys sudarytas iš trijų eilių akmenų, sudėtų vienas ant kito. Konstrukcijos ilgis – 2,25 m, plotis – 0,9 m. Aukštis šiaurinėje dalyje 0,57 m, pietinėje – 0,42 m. Statybai panaudoti 63, 40x28x10, 35x30x18, 32x16x17, 30x15x20, 30x22x27, 20x18x11, 19x20x15, 22x15x10 cm dydžio, melsvos ir rausvos spalvos granitiniai akmenys. Kai kurie pietinės konstrukcijos dalies akmenys buvo suvirtę į vidų.

Viršutiniųjų konstrukcijos akmenų lygyje, 0,26 m į ŠR, 1 m gylyje nuo žemės paviršiaus, atsidengė stulpavietė ir prie jos prisišliėjusi laužavietė. Stulpavietė nebuvo taisyklingo apskritimo formos. Jos forma netaisyklinga ir leidžia manyti, kad čia buvęs įkastas nupjautas medžio kamienas. Tai rodytų ir jo formą užpildžiusi skirtinga žemė. Šerdis, kaip atrodo, sunyko anksčiau, ir jos vietoje rastas tamsiai rudas smėlis. Buvusi žievė sunyko vėliau. Regis, jau tuo metu, kai buvo susidariusi kopa, kurios baltas smėlis užpildė susidariusias ertmes. Didžiausias stulpavietės ilgis 0,7 m, plotis – 0,5 m. Ji tęsėsi iki 0,25 m gylio.

Prie stulpo buvusi laužavietė ištęsta 0,6 m į ŠV. Jos pėdsakų galima buvo atsekti iki 0,45 m gylio.

V konstrukcijos pusėje, tame pat gylyje, aptikta antra laužavietė. Ji ne tokia intensyvi kaip pirmoji ir mažesnė, 0,3x0,3 m dydžio ir 0,17 m gylio. Padarius jos pjūvį, paaiškėjo, kad duobė laužiui nebuvo kasta, laužas degintas tiesiog ant žemės paviršiaus.

1,6 m tiesiog į ŠV nuo konstrukcijos aptikta dar viena laužavietė. Ji išsiskyrė iš likusiųjų stambiomis medžio anglimis. Ši laužavietė, skirtingai nei aukščiau aprašytosios, nepriskirtina kapui Nr.1.

Nuėmus konstrukcijos akmenis, jokių skeleto žymių ar organinės medžiagos liekanų nerasta. Pasiekus nejudintą gruntą – akmeningą molį – kapo vietos tyrimai užbaigti.

Kapas Nr.2

1,05 m gilyje nuo žemės paviršiaus, virš pirminio žemės paviršiaus, kv. A4, B4,5, C5 atsidengė viršutinė konstrukcijos akmenų eilė. Akmenys, buvę ant pirminio žemės paviršiaus, be tvarkos išvartyti. Tik pilnai atpreparavus kapą, paaiškėjo, kad šis statytas analogiškai kapui Nr.1. Jis sudarytas iš trijų eilių akmenų, sudėtų vienas ant kito. Kapas orientuotas tiksliai š kryptimi, jo ilgis – 2,20 m, plotis – 0,75 m. Statybai panaudoti 66, 40x25x17, 30x19x27, 24x18x10, 24x14x7 cm dydžio, rausvos ir melsvos spalvos lauko akmenys.

Stulpaviečių ar laužaviečių prie kapo nerasta. Nuėmus akmenis, kaip ir kape Nr.1, jokių skeleto ar organinės medžiagos liekanų nerasta.

Kapas Nr.3

1,05 m gylyje nuo žemės paviršiaus, virš pirminio žemės paviršiaus, kv. E3,4, F4 atsidengė viršutinė konstrukcijos akmenų eilė, orientuota tiksliai į Š. Ji buvusi sudėta stačiakampiu, tačiau P pusėje akmenys nuardyti. Pilnai atpreparavus kapą, išryškėjo, kad ši konstrukcija nėra tokia sudėtinga kaip anksčiau aprašytosios. Ji sukurta iš dviejų eilių akmenų, sudėtų vienas ant kito. Ilgis- 1,65 m, plotis – 0,78 m. Šiaurinėje dalyje konstrukcijos aukštis siekė 30-32 cm. Statybai panaudoti 38, 25x15x10, 30x20x15, 13x10x10, 10x6x6 cm dydžio, melsvos ir rausvos spalvos lauko akmenys.

Nuėmus akmenis, šiaurinėje kapo dalyje, tuojau po apatine akmenų eile atsidengė žmogaus dantų liekanos. 2-3 cm žemiau pasirodė dvi poros žalvarinių įvijinių antsmilkinių, kaulo ir organinės medžiagos liekanų. Antsmilkiniai buvę vienas priešais kitą, V-R kryptimi, 9 cm atstume vienas nuo kito. Atgręžti į vienas kitą didžiausiomis įvijomis. Mažosios įvijos pervertos per didžiašias.

0,9 m į P nuo antsmilkinių, R kapo pusėje, kojų srityje išryškėjo tamsaus smėlio, maišyto su anglimis, dėmė. Jos dydis – 0,5x0,5 m, gylis – 0,4 m. Tokiame pat nuotolyje nuo antsmilkinių, V pusėje atsidengė angliukais ir pelenais pripildyto smėlio dėmė. Jos dydis 0,5 m x 0,4 m, gylis – 0,5 m. Matomai, čia susidurta su laužų liekanomis, kurie deginti, įrengus kapą.

5. Trumpos išvados

Raudonėnuose iširti 3 kapai visi buvo plote I. Kituose tyrinėtuose plotuose nei kapų, nei atsitiktinių radinių nerasta.

Laidosenos požičiūriu rastieji plokštiniai kapai išsiskiria iš mums žinomų Lietuvoje. Visiškai naujas kapo įrengimas: nedegintų mirusių žmonių kapai apdėti tuščiaavidurio stačiakampio formos trijų (kapai Nr.1, 2) ir dviejų (kapas Nr. 3) eilių akmenų statiniu, dedant vieną akmenį ant kito. Pastebėsime, kad kapų Nr.2, 3 viršutinės akmenų eilės paliktos žemės paviršiuje ir žymėjo kapo vietą. Išsiskiria kapas Nr.1 – jis 5-10 cm įleistas į žemę. Visi kapai nukreipti tiksliai į šiaurę, išskyrus kapą Nr.1, 13° pasisukusį į ŠV. Mirusiojo padėtį kape galime rekonstruoti, remdamiesi kapo Nr.3 įkapėmis. Jos rodo, kad mirusieji laidoti aukštiekninki. Kojų ir rankų padėtis tuo tarpu lieka neaiški. Mirusiųjų lytį galime nustatyti tik kapui Nr.3. Įkapės – antsmilkiniai – rodo, kad čia buvo palaidota moteris.

Atrodo, kad, laidojant mirusiuosius, buvo atliekamos sudėtingos apeigos su ugnimi. Apie tai liudytų laužaviečių liekanos prie kapų Nr.1,3. Sunkiau tuo tarpu išaiškinti stulpo paskirtį, buvusį prie kapo Nr.1.

Įkapės – žalvariniai dvinariai įvijiniai antsmilkiniai – retas radinys. Kol kas jie žinomi iš Veršvų¹ (Kauno m.) ir Pažarsčio (Prienu raj.).

Kapo įrengimo požičiūriu tam tikrus panašumus galime atsekti su Paveisininkų k. (Lazdijų raj.) piliakalnyje rastaisiais degintiniais krūsniniais kapais². Plačiau nedegintų mirusiųjų kapai su akmeninėmis konstrukcijomis žinomi buv. Rytprūsijoje³ ir Latvijos TSR pietinėje dalyje⁴.

Nustatyti Raudonėnų kapinyno tikslias chronologines ribas tuo tarpu sunku. Šiuo metu turimi duomenys leidžia manyti, kad jis naudotas III a. pr.m.e. – I m.e.a.

¹ J. Puzinas, Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys, K., 1938, p. 47.

² P. Kulikauskas, Paveisininkų (Lazdijų raj.) piliakalnis ir jo tyrinėjimai, - Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Istorija, XI, 1970, p. 243.

³ C. Engel, Vorgeschichte der Altpreussischen Stämme, Königsberg. 1935.

⁴ Я. Граудонис, Латвия в эпоху поздней бронзы и раннего железа, Рига, 1967, стр. 62-67.

6. Radinių sąrašas

1. Žalvariniai dvinariai įvijiniai antsmilkiniai.

Antsmilkiniai padaryti iš plonos, į galus smailėjančios žalvarinės vielos. Prie didesniosios įvijos, turinčios 2,5 apvijų, perverta mažesnė – vienos apvijos įvija. Didžiosios įvijos skersmuo – 3,27 cm, mažosios – 2,6 cm.

2. Žalvariniai dvinariai įvijiniai antsmilkiniai.

Antsmilkiniai padaryti iš plonos, į galus smailėjančios žalvarinės vielos. Prie didesniosios įvijos, turinčios 1,5 apvijų, perverta mažesnė – vienos apvijos įvija. Didžiosios įvijos skersmuo – 2,9 cm, mažosios – 2,46 cm.

3. Organinės medžiagos fragmentas.

4. Lipdyto puodo šukė, kv. C9, 0,95 m gylyje (kapui nepriklauso) trikampės formos. 3,7 cm aukščio ir 3,2 cm pločio. Sienuelės storis – 1,2 cm (perlūžusi į dvi dalis).

7. Negatyvų sąrašas

1. Kapai Nr.1,2,3 viršutinių akmenų lygyje (bendras vaizdas).
2. Kapų Nr. 1,3 bendras vaizdas iš P pusės.
3. Kapas Nr.1 viršutinių akmenų lygyje iš Š pusės (be matuoklės).
4. Kapas Nr.1 viršutinių akmenų lygyje iš Š pusės (su matuokle).
5. Kapo Nr.1 ŠR stulpavietė ir laužavietė (su matuokle).
6. Kapas Nr.1 viršutinių akmenų lygyje iš P pusės (be matuoklės).
7. Kapas Nr.1 viršutinių akmenų lygyje (su ištisine matuokle).
8. Kapas Nr.1 viršutinių akmenų lygyje iš PR pusės.
9. Kapas Nr.1 viršutinių akmenų lygyje iš R pusės (be matuoklės).
10. Kapo Nr.1 R pjūvis.
11. Kapo Nr.1 R pjūvis.
12. Kapas Nr.1 iš P pusės su matuokle.
13. Kapas Nr.1 iš PR pusės (su matuokle).
14. Kapas Nr.1 iš R pusės (be matuoklės).
15. Kapas Nr.1 iš P pusės (be matuoklės).
16. Kapas Nr.2 viršutinių akmenų lygyje iš P pusės (su matuokle).
17. Kapas Nr.2 iš Š pusės (su matuokle).
18. Kapas Nr. 3 viršutinių akmenų lygyje iš P pusės (su matuokle).
19. Kapas Nr.3 iš ŠR pusės (su matuokle).
20. Kapas Nr.3 iš P pusės (be matuoklės).
21. Kapo Nr.3 įkapės (su matuokle).
22. Kapo Nr.3 įkapės (su liniuote).
23. Kapas Nr.1 iš R pusės (sp. diapozityvas).
24. Kapas Nr.1 iš P pusės (sp. diapozityvas).
25. Kapas Nr.1 iš R pusės (sp. diapozityvas).
26. Kapas Nr.1 iš P pusės (sp. diapozityvas).
27. Raudonėnų kapinyno situacijos planas (M 1:500).
28. Raudonėnų kapinyno situacijos plano detalė (M 1:200).
29. Raudonėnų kapinyno ploto I planas (M 1:20).
30. Raudonėnų kapinyno plotų I, II PR pjūvis (M 1:20).
31. Kapo Nr.3 vakarinis pjūvis.
32. Moters kapo Nr.3 įkapių piešinio nuotrauka.

8. Planų sąrašas

1. Raudonėnų kapinyno situacijos planas (M 1:500).
2. Raudonėnų kapinyno situacijos plano detalė (M 1:200).
3. Raudonėnų kapinyno ploto I planas (M 1:20).
4. Raudonėnų kapinyno plotų I, II PR pjūvis (M 1:20).
5. Kapo Nr.1 R pjūvis.
6. Kapo Nr.1 V pjūvis.
7. Kapo Nr.3 V pjūvis.
8. Moters kapo Nr.3 įkapių piešinys.